

RIKSFÖRENINGEN FÖR SJUKSKÖTERSKOR
INOM ÄLDRE- OCH DEMENSVÅRD

KOMPETENSBESKRIVNING AVANCERAD NIVÅ

**Specialistsjuksköterska med inriktning
mot vård vid demenssjukdom**

Produktionsfakta

UTGIVARE: Svensk sjuksköterskeförening

GRAFISK FORM: Losita Design AB

ILLUSTRATIONER: Colourbox

TRYCK: Åtta45 Tryckeri AB 2024

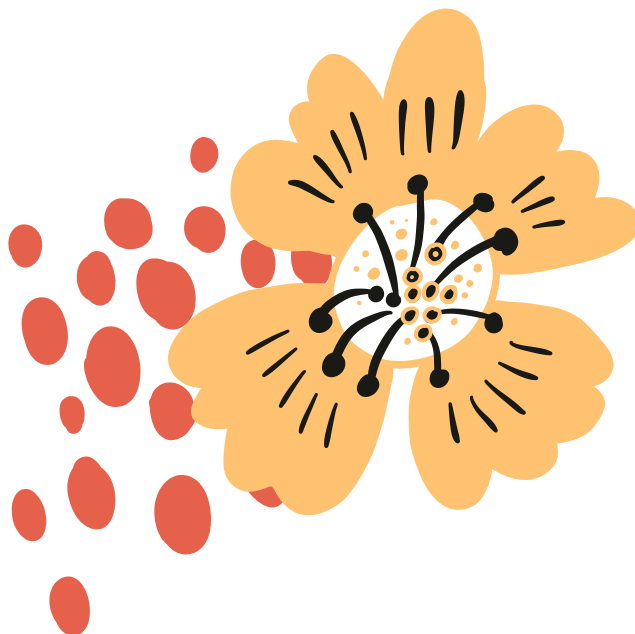
ISBN-NR: 978-91-85060-78-8

FÖRORD

Riksföreningen för sjuksköterskor inom äldre- och demensvård är en nationell ideell sammanslutning av legitimerade sjuksköterskor som är verksamma inom, eller med anknytning till, vård av äldre och av personer med demenssjukdom. Riksföreningen är en sektion inom Svensk sjuksköterskeförening.

I Patientsäkerhetslagen (2010:659) framgår att titeln specialistsjuksköterska är skyddad och endast får användas av den som har svensk legitimation som sjuksköterska samt godkänd examen från en specialistutbildning.

Begreppet demens har under lång tid använts som ett samlingsnamn för olika typer av demenssjukdomar. Idag pågår en utveckling mot att i stället använda begreppet kognitiv sjukdom. Begreppet "demenssjukdom" används i den här kompetensbeskrivningen eftersom det troligen kommer ta tid att etablera nya begrepp inom vård och omsorg.

SYFTE

Kompetensbeskrivningen beskriver den kompetens som Riksföreningen för sjuksköterskor inom äldre- och demensvård anser att en specialistsjuksköterska med inriktning mot vård vid demenssjukdom bör ha.

Syftet med kompetensbeskrivningen är att:

- synliggöra specialistsjuksköterskans fördjupade och specifika kompetens inom demenssjukdom
- synliggöra specialistsjuksköterskans fördjupade och specifika kompetens inom omvårdnad på avancerad nivå
- vara ett stöd för specialistsjuksköterskor och arbetsgivare vid framtagande av uppdragsbeskrivningar
- vara ett stöd för politiker, huvudmän, arbetsgivare, chefer och specialist-sjuksköterskor, för en god, säker och jämlik vård av personer med demenssjukdom inom alla vårdformer
- vara ett stöd för lärosäten och studenter vid utformning, planering och genomförande av utbildning av specialistsjuksköterskor med inriktning mot vård vid demenssjukdom.

BAKGRUND

Idag lever 50 miljoner människor i världen med någon typ av demenssjukdom, och varje år insjuknar ytterligare 10 miljoner. Detta gör demenssjukdom till en av världens största folksjukdomar. Då ålder är den främsta riskfaktorn att utveckla kognitiv sjukdom, medför en allt äldre befolkning att antalet personer med demenssjukdom ökar. I Sverige har mellan 130 000 och 150 000 personer demenssjukdom och år 2050 beräknas antalet vara 250 000. Ökningen kommer ställa höga krav på samhället avseende möjligheten att erbjuda högkvalitativ vård. Specialistsjuksköterskekompetens krävs inom denna kontext.

Förutsättningar för en god vård och omvårdnad är att specialistsjuksköterskan besitter specifika och fördjupade kunskaper om demenssjukdom samt dess konsekvenser. Demenssjukdomar påverkar inte enbart personen som är sjuk, utan också de människor som finns i personens närhet. Detta leder till en komplex situation för både personen och hans närstående vilket ställer höga krav på specialistsjuksköterskans kompetens. Den som har omfattande och komplexa omvårdnadsbehov relaterade till demenssjukdom ska kunna förvänta sig rätt resurser, personal med rätt kompetens, ett professionellt ledarskap och stöd inom vård och omvårdnad. För att arbeta som specialistsjuksköterska med inriktning mot vård vid demenssjukdom behövs fördjupade kunskaper inom vård av personer med demenssjukdom.

FRAMTIDEN

Specialistsjuksköterskan med inriktning mot vård vid demenssjukdom har en viktig roll för personer med demenssjukdom eftersom hen har fördjupad kunskap om vård och omvårdnad vid dessa sjukdomar. Efterfrågan på denna specialistkompetens förväntas öka då förekomsten av demenssjukdom ökar, både hos äldre och hos personer under 65 år. Specialistsjuksköterskan kan med sin unika kompetens utveckla kunskapsnivån inom god, personcentrerad, evidensbaserad och säker vård på alla nivåer i hälso- och sjukvården. Specialistsjuksköterskan förbättrar vården för personer med demenssjukdom och deras närstående och verkar för ett mer demensvänligt samhälle.

SPECIALISTSJUKSKÖTERSKAN

Specialistsjuksköterskan arbetar i hög grad självständigt i omvårdnaden, och kan värdera, integrera och använda relevant kunskap i personens unika situation, samt kan hantera och lösa komplexa företeelser, frågeställningar och situationer. I rollen ingår att kvalitetsutveckla omvårdnad genom att exempelvis genomföra förändrings- och förbättringsarbeten i verksamheten för att utveckla god vård och omvårdnad ur ett personcentrerat och hållbart perspektiv. Sammantaget bidrar specialistsjuksköterskans fördjupade, utvidgade kunskaper och färdigheter till bättre kvalitet, högre patientsäkerhet samt en god, personcentrerad och evidensbaserad vård.

Specialistsjuksköterska med inriktning mot vård vid demenssjukdom ska kunna:

- arbeta utifrån ett personcentrerat perspektiv, vilket innebär att hen utgår från personens och närståendes situation, behov och önskemål
- ansvara för och leda omvårdnadsprocessen
- utforma omvårdnaden utifrån personens behov, önskemål, värderingar och vanor och värna om personens självbestämmande, integritet och värdighet
- inhämta information om det personen vill delge av sin livsberättelse för att använda det i omvårdnaden
- arbeta för att i tidigt skede identifiera kognitiv nedsättning och initiera utredning
- tolka olika typer av symtom på ohälsa, som kan leda till beteendemässiga och psykiska symtom vid demens (BPSD)
- utbilda och handleda personal, närstående och personen själv i komplexa situationer
- leda demensteam
- medverka med sin specialistkompetens i utredning, diagnostik, medicinsk behandling och uppföljning av personer med demenssjukdom
- förebygga och tolka symtom på ohälsa i samband med demenssjukdom
- identifiera symtom vid demenssjukdom, ha fördjupad kunskap kring kommunikation vid demenssjukdom och arbeta förebyggande och hälsofrämjande
- identifiera tidiga tecken och symtom på demenssjukdom samt vidta åtgärder för att initiera basal utredning i ett tidigt skede av sjukdomen
- ha en aktiv roll vid utredning och uppföljning i diagnostiseringen av demenssjukdomar
- vägleda teamet i reflektion kring etiska dilemman för att bevara personens identitet och värdighet
- verka för en jämlik vård avseende utredning och insatser efter diagnos, till exempel dagverksamhet och boenden anpassade för bland annat yngre personer och utlandsfödda
- verka för en jämlik vård avseende ålder, hudfärg, kultur, etnicitet, funktionsnedsättning eller sjukdom, kön, sexuell identitet (HBTQI – homosexuella, bisexuella, transpersoner, personer med queera uttryck och identiteter samt intersexpersoner), nationalitet, politik, språk, religiös eller andlig uppfattning, juridisk, ekonomisk eller social ställning.

VANLIGA SYMTOM

Beteendemässiga och psykiska symtom vid demens (BPSD) är vanliga hos personer med demenssjukdom och är reaktioner på den upplevda tillvaron från personens perspektiv. BPSD kan orsakas av flera olika faktorer som exempelvis nedsatt kognitiv förmåga, felaktigt bemötande och förhållanden i omgivningen. Att möta personer med demenssjukdom är komplext. Specialistsjuksköterskan arbetar systematiskt med att tolka och analysera beteenden och uttryck hos personen, för att sedan kunna göra korrekta bedömningar, ställa omvårdningsdiagnoser, planera och åtgärda, samt följa upp komplexa omvårdningsbehov hos dessa personer.

Specialistsjuksköterska med fördjupad kompetens inom BPSD ska kunna:

- strukturerat använda kvalitetsregister för att identifiera orsaker, planera, genomföra och utvärdera åtgärder vid BPSD
- ordinera symtomlindrande omvårdningsåtgärder ur ett personcentrerat perspektiv som alternativ till farmakologisk behandling
- delge sina kunskaper om BPSD och handleda övriga yrkeskategorier i teamet, för tidiga och lämpliga omvårdningsåtgärder.

NÄRSTÅENDESTÖD

Att vara närstående till en person med demenssjukdom kan innebära utmaningar. Relationen kan bli ansträngd då det är vanligt att närstående även vårdar personen. Saknad av partner eller förälder så som den personen en gång var, samt sorg över ett förändrat gemensamt liv, är vanligt förekommande.

Specialistsjuksköterska med inriktning mot vård vid demenssjukdom ska kunna:

- identifiera problem och initiera verkningfulla åtgärder för personen och närstående vid bristande sjukdomsinsikt
- stötta närstående i syfte att initiera basal utredning i ett tidigt skede, samt vara till stöd för närstående genom utredningsprocess och sjukdomsförlopp
- skapa en relation både till personen med demenssjukdom och till närstående
- identifiera, föreslå, genomföra och utvärdera åtgärder som underlättar vardagen för både personen med demenssjukdom och hans närstående
- inkludera närstående i de åtgärder som planeras
- utforma personcentrerat närståendestöd utifrån den närståendes förutsättningar, behov och önsknings
- upptäcka och förebygga olika former av våld i nära relation i samband med demenssjukdom.

KÄRNKOMPETENSER

En god vård uppnås när vården är personcentrerad, evidensbaserad och ges i rätt tid och av personal med rätt kompetens. Vården ska också vara jämlik, ändamålsenlig samt säker. En god vård handlar även om vanor, attityder, beteenden och på vilket sätt ett arbete utförs. Specialistsjuksköterskan med inriktning mot vård vid demenssjukdom har fördjupad kunskap att självständigt leda och genomföra omvårdnad utifrån de sex kärnkompetenserna: Personcentrerad vård, samverkan i team, evidensbaserad vård, förbättringskunskap för kvalitetsutveckling, säker vård samt informatik.

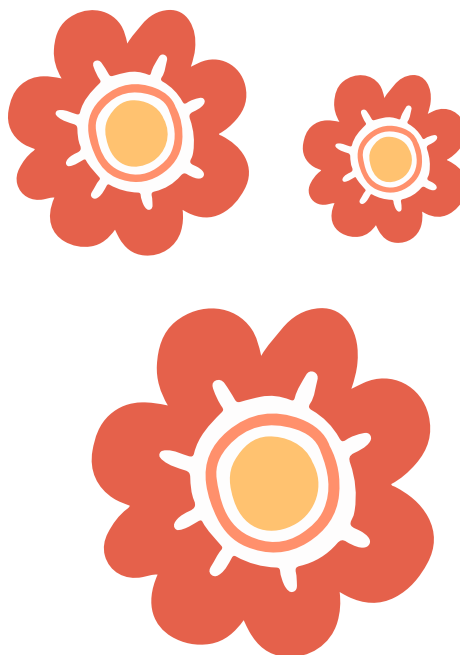
Personcentrerad vård

Specialistsjuksköterskan ska arbeta utifrån ett jämlikt perspektiv, med fördjupade kunskaper om hur samhället och normer påverkar bemötandet av personer med demenssjukdom, samt ha fördjupad förmåga att utforma omvårdnaden utifrån en öppen och icke normativ människosyn. Personcentrerat förhållningssätt i vården av personer med demenssjukdom innebär att se den unika människan som en person med en sjukdom, och lyfta in personens specifika egenskaper, erfarenheter, känslor, förmågor, personlighet och mänskliga värde i mötet. Personcentrerat förhållningssätt är en grundläggande förutsättning för god omvårdnad. Det är ett optimalt sätt att se och möta personen och identifiera det som är unikt, genom att möta personen med hans erfarenheter, förmågor och specifika livskontext.

Specialistsjuksköterska med inriktning mot vård vid demenssjukdom ska kunna:

- ha ett etiskt förhållningssätt i mötet med personen och hans närstående och arbeta aktivt med att bevara respekt, integritet och självbestämmande för personen

- ta vara på personens erfarenheter från tidigare i livet men också i nutid. Detta synsätt gör att personens utgångsläge och upplevelse av sin verklighet blir unikt för hans personlighet och är det som styr de val som specialistsjuksköterskan gör i mötet med personen
- ge personen stöd i att bevara sin personlighet samt stärka sin identitet och självkänsla
- dokumentera personcentrerade omvårdnadsåtgärder i en vårdplan baserad på personens styrkor, behov och intressen
- samarbeta med vårdpersonalen närmast personen, och handleda dem i personcentrerade åtgärder som lämpar sig bra för just den unika personen.

Samverkan i team

Vård och omvårdnad till personer med demenssjukdom bygger på en helhetssyn på människan och för detta behövs samverkan i interprofessionella team.

Specialistsjuksköterska med inriktning mot vård vid demenssjukdom ska kunna:

- ansvara för och leda omvårdnaden i team
- identifiera faktorer som främjar hälsa och förebygger ohälsa, och förmedla detta till teamet
- säkerställa samordnad information från teamet vid rätt tillfälle till personen med demenssjukdom och närstående
- samarbeta i team med andra professioner och över organisatoriska gränser i god och nära vård
- undervisa teamet inom sitt specialistområde och anpassa sin kommunikation till olika mottagare
- tillsammans med personen, närstående och teamet planera för en god, personcentrerad och nära vård utifrån personens resurser och önskemål
- ingå i och stödja verksamheter inom alla vårdtyper och vårdnivåer
- medverka i teamsamverkan med andra vårdverksamheter, socialtjänst, LSS-verksamheter och andra myndigheter och organisationer.

Evidensbaserad vård

Specialistsjuksköterskan ska arbeta evidensbaserat, i samarbete med personen med demenssjukdom och hans närstående, utifrån sin specialiserade kompetens inom omvårdnadsvetenskap, vårdvetenskap och medicinsk vetenskap samt sin fördjupade kunskap om demenssjukdom. Specialistsjuksköterskan ska kunna söka, värdera, sammanställa och omsätta forskningsresultat och utvärdera effekterna.

Specialistsjuksköterska med inriktning mot vård vid demenssjukdom ska kunna:

- använda relevanta nationella riktlinjer och kvalitetsregister, nationella och lokala vårdprogram samt evidensbaserade skattningsinstrument och beslutsstöd i vård och omvårdnad av personer med demenssjukdom
- identifiera behov och initiera vidareutveckling av evidensbaserade metoder, tillämpa resultaten av dem samt handleda kollegor inom olika professioner och studerande inom området
- leda och utforma omvårdnadsarbetet vid demenssjukdom utifrån bästa tillgängliga evidens och beprövad erfarenhet.

Förbättringskunskap för kvalitetsutveckling

Specialistsjuksköterskan har till uppgift att leda och förbättra omvårdnaden och utgår från den kunskap som står bakom en åtgärd och det resultat som nås. Specialistsjuksköterskan har kompetens att systematiskt följa upp såväl det dagliga arbetet som genomförda förändringsarbeten inom vård och omvårdnad.

Specialistsjuksköterska med inriktning mot vård vid demenssjukdom ska kunna:

- identifiera förbättringsbehov och initiera förbättringsarbete utifrån sin specialistkompetens
  - kritiskt reflektera över arbetssätt och metoder, identifiera möjligheter och hinder för förbättringsarbete på både lokal- och systemnivå och ta fram strategier för problemlösning, kvalitetssäkring och utveckling inom sitt specialistområde
  - medverka i verksamhetsplanering och verksamhetsuppföljning och även ansvara för att driva, genomföra och utvärdera mer komplexa och omfattande förbättringsarbeten
  - stötta, handleda och motivera andra i samband med verksamhetsutveckling
  - involvera personen med demenssjukdom och närstående i förbättringsarbete
  - bevaka forskning och utveckling inom sitt specialistområde och bidra till kvalitetsutveckling av omvårdnaden för personer med demenssjukdom
- tillämpa sin fördjupade kunskap och medvetenhet om kvalitets- och etiska aspekter på forskning och utvecklingsarbete samt reflektera över det egna arbetssättet
  - medverka till att riktlinjer, vårdprogram, vårdförlopp, kvalitetsregister, beslutsstöd och utvärderingsmetoder inom vård och omvårdnad av personer med demenssjukdom utvecklas, implementeras och utvärderas
  - arbeta strukturerat och kontinuerligt med kvalitetsregister som en del i kvalitetsutveckling för en god vård vid demenssjukdom
  - använda nationella kvalitetsregister för att identifiera förbättringsområden på individ- och organisationsnivå
  - arbeta med, samt handleda, utbilda och stötta teamet i förbättringsområden som identifierats i arbete med kvalitetsregister.

Säker vård

All hälso- och sjukvårdspersonal ska medverka till en hög patientsäkerhet. Specialistsjuksköterskan är avgörande för en säker vård för personer med demenssjukdom.

Specialistsjuksköterska med inriktning mot vård vid demenssjukdom ska kunna:

- identifiera tecken på demenssjukdom och bidra till tidig utredning och korrekt diagnos i syfte att såväl omvårdnad som medicinska och farmakologiska åtgärder blir ändamålsenliga och säkra
- handleda, utbilda och leda vårdpersonal i säker vård och omvårdnad för personer med demenssjukdom
- arbeta systematiskt för att säkra vården för personer med demenssjukdom och närstående, genom att till exempel minska risken för BPSD
- arbeta på ett sätt som innebär att tvångs- och begränsningsåtgärder inte används vid vård och omvårdnad av personer med demenssjukdom
- verka för personens delaktighet och samtycke i omvårdnaden
- främja patientsäkerhet genom sin specialistkompetens, sitt fördjupade kritiska tänkande och sin fördjupade kunskap om personens individuella förutsättningar och behov
- uppmärksamma och minimera risker, föreslå och initiera åtgärder samt utvärdera dessa åtgärder för att undvika vårdskador
- vara delaktig i att ta fram riktlinjer för e-hälsa i användandet av exempelvis kvalitetsregister
- identifiera och förebygga etiska risker för personen vid användandet av digitala hjälpmedel som exempelvis filmkameror, robotar och GPS-klockor
- analysera risker vid införandet av nya metoder och ny teknik inom vård och omvårdnad och föreslå lämpliga åtgärder.

Informatik

Specialistsjuksköterskan har en samordnade funktion i många processer inom hälso-och sjukvården och bör därför ha en aktiv roll i utveckling av informations- och kommunikationsteknik.

Specialistsjuksköterska med inriktning mot vård vid demenssjukdom ska kunna:

- ha samordnande roll och leda processer för informatik inom hälso- och sjukvården
- arbeta med e-hälsolösningar som är kompatibla med gällande lagstiftning som en del i omvårdnaden
- dokumentera enligt ett språk som är korrekt och värdigt, med beaktande av etiska faktorer
- arbeta för användandet av det nationella fackspråket för omvårdnad, International Classification of Nursing Practice (ICNP).

KOMMUNIKATION

I takt med att personens sjukdom fortskrider försämras ofta den verbala kommunikationsförmågan, medan den icke-verbala kommunikationen kan bibehållas under längre tid. Specialistsjuksköterskan har kunskap om personens förmågor och kognitiva funktionsnedsättningar.

Specialistsjuksköterska med inriktning mot vård vid demenssjukdom ska kunna:

- ta fram strategier för verbal och icke-verbal kommunikation för personer med demenssjukdom
- anpassa kommunikationen till personen och den aktuella situationen
- föreslå olika personcentrerade omvårdnadsåtgärder för att underlätta kommunikationen
- utforma förhållningssätt och kommunikation utifrån varje situation.

PEDAGOGIK & LEDARSKAP

En viktig del av specialistsjuksköterskans yrkesutövning är att informera, utbilda och handleda kollegor inom olika professioner, personen med demenssjukdom samt personens närstående. Information och utbildning ska utgå från varje persons unika situation och behov

Specialistsjuksköterska med inriktning mot vård vid demenssjukdom ska kunna:

- självständigt planera, genomföra och utvärdera utbildningsinsatser samt handleda kollegor och studenter inom olika yrkesgrupper
- anpassa sin kommunikation utifrån olika mottagare i pedagogiskt syfte
- samverka med patienter, närstående och andra yrkesgrupper för en samordnad vård
- utöva kontinuerligt systematiskt ledarskap av omvårdnad på alla nivåer inom hälso- och sjukvård
- ge stöd, handledning och undervisning till personer med demenssjukdom och deras närstående.

VERKSAMHETSOMRÅDEN

Specialistsjuksköterska med inriktning mot vård vid demenssjukdom finns inom bland annat följande verksamheter och funktioner:

- Minnesmottagningar
- Kognitiva mottagningar
- Specialistmottagningar
- Geriatriska och andra vårdavdelningar
- Akutvårdsavdelningar
- Regional primärvård/äldremottagningar/hälsocentraler
- Kommunal primärvård
- Universitet/högskolor

ARBETSGRUPP

Styrelsen för Riksföreningen för sjuksköterskor inom äldre- och demensvård:

Anna Swall, leg. sjuksköterska, med. dr. i omvårdnad med inriktning demensvård, lektor Institutionen för hälsa och välfärd vid Högskolan Dalarna, programansvarig för specialistsjuksköterskeutbildning Vård av äldre (projektledare)

Ann-Christin Kärrman, leg. sjuksköterska, Silviasjuksköterska, fil mag i omvårdnad, utvecklingsansvarig vård & omsorg, Svenskt Demenscentrum

Helena Johansson, leg. sjuksköterska, Silvia-sjuksköterska, Capio vårdcentral, Strömstad

Frida Ostonen Peelen, leg. sjuksköterska, specialistsjuksköterska med inriktning mot vård av äldre, Karolinska Universitetssjukhuset, Huddinge

Kristina Iritz Hedberg, leg. sjuksköterska, specialistsjuksköterska med inriktning mot vård av äldre, fil mag, förläggare i vård och medicin, Liber förlag

Kristina Nyckelgård, leg. sjuksköterska, processledare Nära vård, Västra Götalandsregionen

Eva Saaw, leg. sjuksköterska, kvalitetschef, Vård & Omsorg, Köpings kommun

Moana Zillén, leg. sjuksköterska, specialist-sjuksköterska med inriktning mot vård av äldre, fil mag i omvårdnad, kvalitetsutvecklare, Malmö stad

REFERENSPERSONER

Svensk sjuksköterskeförening

Helle Wijk, leg. sjuksköterska, professor, Institutionen för Vårdvetenskap och Hälsa Sahlgrenska Akademin vid Göteborgs Universitet, universitetssjukhusöversjuksköterska vid Sahlgrenska Universitetssjukhuset, gästprofessor Chalmers tekniska högskola/Arkitektur

Gunilla Nordberg, leg. sjuksköterska, PhD och biträdande chef på Svenskt Demenscentrum

Ulrika Granér, leg. sjuksköterska, specialistsjuksköterska med inriktning mot vård av äldre samt vård vid kognitiv sjukdom, Silviasjuksköterska, Stiftelsen Silviahemmet

Gabriella Engström, leg. sjuksköterska, docent, programansvarig för Specialistsjuksköterskeprogram med inriktning demensvård, Institutionen för hälsa och välfärd vid Högskolan Dalarna

Jonas Sandberg, leg. sjuksköterska, med. dr, docent, programansvarig för utbildningsområde kognitiva sjukdomar, Sophiahemmet högskola

Christél Åberg, leg. sjuksköterska, specialist-sjuksköterska med inriktning mot demensvård, universitetsadjunkt Högskolan Väst, Institutionen för Hälsovetenskap

Ann-Marie Westerlund, leg. sjuksköterska, specialistsjuksköterska med inriktning mot demensvård och länsamordnare Region Västernorrland

**Riksföreningen för sjuksköterskor
inom äldre- och demensvård**

www.aldrevard.se

Svensk sjuksköterskeförening

Baldersgatan 1
114 27 Stockholm
Tel 08-412 24 00
www.swenurse.se